

УДК 811.111'25:378.091.3

**ПРИНЦИПИ РОЗРОБКИ ВПРАВ ДЛЯ НАВЧАННЯ
РОЗПІЗНАВАННЯ ТА МАРКУВАННЯ ІМПЛІКАТУР
ТЕКСТУ ОРИГІНАЛУ В ТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДУ**

Ольховська А.С. (Харків)

У статті представлено принципи розробки вправ для навчання передачі імплікатур означеності / неозначеності тексту оригіналу в тексті перекладу при здійсненні усного послідовного перекладу з аркуша з української мови на англійську. Визначено типи таких вправ: підготовчі, на формування навичок, на формування умінь.

Ключові слова: вправа, імплікатура, означеність / неозначеність, усний послідовний переклад з аркуша.

Ольховская А. С. Принципы разработки упражнений для обучения распознаванию и маркированию импликатур текста оригинала в тексте перевода. В статье представлены принципы разработки упражнений для обучения передачи импликатур определенности / неопределенности текста оригинала в тексте перевода при осуществлении устного последовательного перевода с листа с украинского языка на английский. Определены типы таких упражнений: подготовительные, на формирование навыков, на формирование умений.

Ключевые слова: упражнение, импликатура, определенность / неопределенность, устный последовательный перевод с листа.

Olkhovska A. S. Principles of Developing Exercises for Teaching Conveyance of the Source Text Implicatures in Sight Interpreting.

The article describes the principles of developing exercises for teaching conveyance of the source text implicatures of definiteness/indefiniteness in sight interpreting from Ukrainian into English. It provides the types of the exercises: preparatory exercises, subskills development exercises and skills development exercises.

Key words: exercise, implicature, definiteness/indefiniteness, sight interpreting.

У процесі сприйняття тексту оригіналу (ТО) перекладач, поміж іншого, має вирішити ряд проблем, пов'язаних із тлумаченням імплікатур, тобто елементів смислу, що не одержали експліцитного вираження в ТО, але, вірогідно, потребуватимуть його в тексті перекладу (ТП), де вони можуть маркуватися на різних рівнях [4]. Зокрема, опозиція “означеності-неозначеності” не маркується в українському ТО, але потребує маркування артиклями в ТП англійською мовою на граматичному (морфологічному) рівні. Аналіз літературних джерел засвідчив недостатнє висвітлення проблеми передачі імплікатур означеності / неозначеності у процесі здійснення усного перекладу з аркуша, а отже вивчення цього компонента перекладацької компетенції залишається актуальним. **Метою** даної статті є вироблення принципів розробки вправ для навчання передачі імплікатур означеності / неозначеності тексту оригіналу в тексті перекладу та визначення типів таких вправ.

Якщо студент здійснює переклад “знизу-догори”, що є типовою стратегією майбутніх перекладачів [5; 4], переносючи знаки

(лексичні) з одного (ТО) поверхневого рівня на інший (ТП), то часто спостерігається явище недорепрезентації (*under-representation*) [6] імплікатур ТО в ТП, оскільки в ТО відсутні експліцитні маркери, що запускають відповідні механізми у свідомості перекладача.

З метою перевірки даної гіпотези відносно імплікатур означеності-неозначеності ми провели спеціальне дослідження під час якого кожен з 29 студентів III курсу та 37 студентів IV курсу перекладацького відділення ХНУ ім. В. Н. Каразіна віком від 19 до 22 років перекладав письмово англійською мовою текст обсягом 2 847 (для III курсу) та 4 979 (для IV курсу) друкованих знаків. Паралельно студенти по черзі робили усний переклад з аркуша англійською мовою тексту обсягом 1 188 (для III курсу) та 1 274 (для IV курсу) друкованих знаків. Обидва тексти для III курсу належали до суспільно-політичної сфери, а тексти, які перекладали студенти IV курсу, були економічного спрямування. Вибір таких галузей не випадковий, а обумовлювався тими комунікативними сферами, які студенти вивчали на заняттях із теорії та практики перекладу під час проведення дослідження. Усний переклад студентів записувався на звуконосії. Потім усі письмові та усні переклади завантажувалися в комп'ютер з метою подальшого аналізу. Час виконання письмового перекладу для обох курсів – 1 година 30 хвилин. Час на підготовку до усного перекладу складав 1 хвилину для кожного студента. Детальний аналіз робіт показав значну кількість пропусків артикля, що свідчить на користь валідності гіпотези недорепрезентації по відношенню до імплікатур означеності / неозначеності [3].

Як припускають дослідники цієї проблеми [4], для навчання студентів передачі імплікатур ТО в ТП слід сформувати у них відповідні загальну й локальні перекладацькі стратегії, що ґрунтувалися б на проникненні у смисл ТО з подальшою його передачею в ТП, замість концентрації виключно на лексичних значеннях на поверхневому рівні [4]. Аналіз літератури [2; 4] дозволяє виділити гіпотетичні кроки, необхідні для вірної передачі імплікатури: а) розпізнавання її в ТО; 2) ідентифікація її типу; 3) встановлення її маркера у мові перекладу; 4) вживання згаданого маркера у ТП.

Виходячи з таких передумов, логічним видається припущення, що й при розробці методики навчання передачі імплікатур ТО слід

включити до змісту формування відповідні дії (розпізнавання, ідентифікації, встановлення маркера та його вживання) і доведення їх до автоматизованого рівня з подальшим включенням до структури перекладацьких умінь.

Відповідно до теорії поетапного формування розумових дій та понять [1], будь-яка дія має дві фази – орієнтувальну та виконавчу. Орієнтувальна фаза накреслює шляхи й способи виконання дії, а виконавча – реалізує їх. Успіх виконавчої фази залежить від якості орієнтування.

Розумові дії найбільш ефективно формуються по лінії від зовнішніх форм виконання до внутрішніх. У процесі виконання дії у вправах зовнішні орієнтири поступово згортаються і переходять у внутрішню форму, тобто інтеріоризуються, й у такій формі забезпечують виконання дії у подальшому.

При навчанні розпізнавання імплікатур означеності / неозначеності згадані категорії, маркування яких в українському тексті у переважній більшості випадків відсутні, штучно додаються в текст тими, хто навчається. Це здійснюється шляхом додавання перед іменниками означень, що розкривають смисл, у якому згадані іменники вживаються в конкретній ситуації. Наприклад:

А. *“Особа не може бути притягнута до відповідальності без причини”* → *“ЖОДНА особа не може бути притягнута до БУДЬ-ЯКОЇ відповідальності без БУДЬ-ЯКОЇ причини”*.

Б. *“Організація була створена внаслідок підписання паризької угоди”* → *“ЦЯ Організація була створена внаслідок підписання паризької ВІДОМО ЯКОЇ угоди”*.

Таким чином здійснюється матеріалізація розумової дії по розпізнаванню імплікатур, ідентифікації їх типів та встановленню їх маркерів у мові перекладу.

Після цього студенти переходять на етап вживання встановлених маркерів у ТП, тобто перекладають препаровані згаданим чином речення, спираючись на зовнішні ознаки, введені ними у текст для зовнішнього позначення імпліцитної категорії означеності / неозначеності:

А. *“No person can be brought to **responsibility** without **a** reason”*.

Б. *“**The** organization was founded after **the** Paris treaty had been signed”*.

Внаслідок регулярного виконання подібних вправ у класі та вдома студенти привчаються включати аспект означеності / неозначеності до змісту доперекладацького аналізу тексту оригіналу, хоча сам аналіз на подальших рівнях (після згортання опори на зовнішні орієнтири і переходу безпосередньо до перекладу без попереднього аналізу) ними актуально не усвідомлюється. Це пояснюється тим, що зовнішні орієнтири, в результаті виконання певного обсягу вправ, інтеріоризуються і функціонують у супроводі периферійного контролю свідомості. Однак у випадку виникнення труднощів згаданий контроль може бути повернутий на рівень актуального усвідомлення.

Таким чином, послідовність типів вправ виглядає так:

1. Підготовчі вправи: на розпізнавання імплікатур означеності / неозначеності в українському тексті та позначення їх типу шляхом введення відповідних означень (або пояснень) на рівнях речення та надфразової єдності (складного синтаксичного цілого).

2. Вправи на формування навичок: маркування імплікатур означеності / неозначеності в англійському тексті в процесі перекладу українського тексту з позначеними типами імплікатур означеності / неозначеності на рівнях речення та надфразової єдності (складного синтаксичного цілого) з поступовим згортанням на зовнішні опори.

3. Вправи на формування умінь: переклад українського тексту (без позначень типів імплікатур означеності / неозначеності) на рівнях надфразової єдності (складного синтаксичного цілого) та тексту без будь-якої зовнішньої опори.

Для встановлення ефективності розробленого комплексу вправ і визначення ступеня його впливу на успішність розпізнавання імплікатур означеності / неозначеності в українському тексті (ТО) та їх маркування в англійському тексті (ТП) необхідне проведення експериментального навчання, яке ґрунтувалося б на таких гіпотезах, що є **перспективними** для наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальперин П.Я. Основные результаты исследования по проблеме формирования умственных действий и понятий : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора психол. наук : спец. 19.00.01 „Общая психология, психология личности, история психологии” / П.Я. Гальперин. – Москва, 1965. – 39 с.

2. Львовская З.Д. Современные проблемы перевода / З.Д. Львовская. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 224 с.
3. Ольховська А.С. Специфіка вживання англійських артиклів при перекладі з української мови на англійську / А.С. Ольховська // Наук. зап. Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка: Сер. Педагогіка. – 2010. – № 2. – С. 120-126.
4. Черноватий Л.М. Проблема передачі імплікатур тексту оригіналу у тексті перекладу в парі “українська-англійська мови” / Наук. зап. Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка: Сер. Мовознавство. – 2011 (у друку).
5. Löscher W. The Translation Process: Methods and Problems of its Investigation / W. Löscher // Meta: Translators' Journal. – 2005. – Vol. 50, № 2. – P. 597–608.
6. Tirkkonen-Condit S. Choice in translation: A challenge to theory and practice / S. Tirkkonen-Condit // Recent Trends in Empirical Translation Research. – Joensuu: University of Joensuu, 1993. – P. 5–9.